

**Ενεργειακές και Γεωπολιτικές Προκλήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο
και Μέση Ανατολή και η Θέση της Ελλάδας**

- Θα επιχειρήσω να προσεγγίσω το θέμα που συζητούμε από την οπτική των τελευταίων ενεργειακών και γεωπολιτικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής.
- Συζητώντας για αυτή την περιοχή του πλανήτη μας το πρώτο πράγμα που έρχεται στο νου μας για να περιγράψει την κατάσταση που επικρατεί, δυστυχώς εδώ και πολλές δεκαετίες, είναι οι λέξεις αιματηρές συγκρούσεις, πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα.
- Ειδικά στη Μέση Ανατολή, η κατάσταση έγινε ανεξέλεγκτη τα τελευταία χρόνια με την γεωγραφική εξάπλωση των συνόρων και των τρομοκρατικών δραστηριοτήτων του ISIS αφενός και αφετέρου τον συνεχιζόμενο αιματηρό εμφύλιο στη Συρία, που επέφερε την στρατιωτική εμπλοκή και τις ανταγωνιστικές επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων για διατήρηση/διεύρυνση της επιρροής τους στην περιοχή, περιοχή στην οποία ακόμη και σήμερα μετά την ήττα του ISIS, η κατάσταση παραμένει εξαιρετικά εύφλεκτη, εύθραυστη και αβέβαιη, χωρίς να αποκλείονται ακόμη και αλλαγές στα ούτως ή άλλως ασταθή τεχνητά σύνορα των χωρών της περιοχής.
- Η πιθανότητα δημιουργίας ενός αυτόνομου Κουρδικού Κράτους, στην πλούσια σε ενεργειακούς πόρους περιοχή του Β. Ιράκ και της ΒΑ Συρίας και ενδεχομένως, τώρα ή στο μέλλον, στο ΒΔ Ιράν και στη ΝΑ Τουρκία, όπου ζουν εκατομμύρια Κούρδοι, ενεργοποιεί, πέραν των αυτονόητων αντιδράσεων του Ιράκ, της Συρίας και του Ιράν και τα εθνικιστικά και μεγαλοϊδεατιστικά αντανაკλαστικά της Τουρκίας, που αφενός δεν θα ήθελε να δει τη δημιουργία ενός τέτοιου κράτους στο μαλακό υπογάστριό της και που αφετέρου εκλαμβάνει τα όσα συμβαίνουν και ως ευκαιρία να παίξει τον ηγετικό περιφερειακό της ρόλο του προστάτη των μουσουλμανικών κρατών της περιοχής.
- Αν στα παραπάνω προσθέσουμε την αστάθεια και τις συγκρούσεις που παρατηρούνται και σε άλλες χώρες όπως η Λιβύη και η Υεμένη, τις συχνές εντάσεις μεταξύ του Ισραήλ και των Παλαιστινίων, της Τουρκίας και της Κύπρου και όχι μόνον, αλλά και την επικίνδυνη αβεβαιότητα που προκαλεί η αμφισβήτηση της

συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν εκ μέρους της αμερικανικής διοίκησης του Προέδρου Τράμπ σε συνδυασμό και με κάποιες άλλες στρατηγικές κινήσεις των ΗΠΑ και της Ρωσίας στην περιοχή, τότε δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πράγματι μιλάμε για την πιο ασταθή και γεμάτη κινδύνους περιοχή στον πλανήτη μας, όπου το γεωπολιτικό σημείο ισορροπίας μεταβάλλεται διαρκώς και ταχύτατα.

- Από ενεργειακής άποψης ειδικότερα, η γεωπολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα που περιγράψαμε προηγουμένως εμποδίζουν την ανάπτυξη κρίσιμων ενεργειακών υποδομών και επενδύσεων που έχει ανάγκη κυρίως η Ευρώπη αλλά και η παγκόσμια κοινότητα, χωρίς βέβαια να αποκλείεται και το αντίστροφο ότι δηλαδή, οι συνεχείς συγκρούσεις και η δημιουργία συνθηκών γεωπολιτικής αστάθειας να είναι συνειδητή επιλογή κάποιων ισχυρών παικτών, ακριβώς για να μην υλοποιηθούν συγκεκριμένες, μεγάλης σημασίας ενεργειακές υποδομές, απλά γιατί δεν συνάδουν με την προώθηση των δικών τους στρατηγικών και οικονομικών συμφερόντων.
- Μέσα σε αυτά τα γεωπολιτικά πλαίσια και σε ότι αφορά ειδικότερα στην ΝΑ Μεσόγειο, οι ανακαλύψεις σημαντικότερων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων offshore του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου, αλλά και η προσδοκία ανεύρεσης ακόμη περισσότερων στις ίδιες ή και σε γειτονικές χώρες όπως ο Λίβανος και η Ελλάδα, δημιουργούν εντελώς νέα γεωπολιτικά και οικονομικά δεδομένα στην ευρύτερη αυτή περιοχή, αλλάζοντας τον ενεργειακό της χάρτη και καθιερώνοντάς την ως μια περιοχή παγκοσμίου ενεργειακού ενδιαφέροντος.
- Η διαπίστωση αυτή εξηγεί τις συμφωνίες διευθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ γειτονικών χωρών στην περιοχή τα τελευταία χρόνια (μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου, μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου και Κύπρου και Αιγύπτου παλαιότερα), αλλά και τη δημιουργία νέων αξόνων ενεργειακής συνεργασίας, ακόμη και μεταξύ χωρών με μικρή ή και καμία σχετική παράδοση (βλέπε άξονες μεταξύ Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας και Ιταλίας ή και Κύπρου-Ελλάδας-Αιγύπτου), που αντανakλούν ακριβώς τις συντελούμενες γεωπολιτικές και ενεργειακές διεργασίες στην περιοχή. Οι εν λόγω διεργασίες εν μέρει εξηγούν και τις ανησυχίες και την εντεινόμενη αμηχανία της Τουρκίας, που εκδηλώνεται με συχνές και ενάντια σε κάθε έννοια διεθνούς δικαίου σπασμωδικές κινήσεις και παραβατικές ενέργειες (βλέπε αποστολές Barbaros Hayreddin Pasa, εκτόξευση απειλών κατά της Κύπρου, της Ελλάδας, ακόμη και κατά των εμπλεκόμενων διεθνών ενεργειακών παικτών που διεξάγουν νόμιμες έρευνες στην περιοχή κλπ. κλπ.).

- Τα νέα αυτά γεωπολιτικά και ενεργειακά δεδομένα δημιουργούν όπως είναι φυσικό σειρά σημαντικών νέων ευκαιριών αλλά και προκλήσεων και κινδύνων για τα κράτη της περιοχής και για τους άμεσα εμπλεκόμενους διεθνείς ενεργειακούς παίκτες, αλλά και για άλλους άμεσα ή έμμεσα ενδιαφερόμενους όπως η ΕΕ, οι ΗΠΑ, η Ρωσία κλπ.
- Πριν αναλύσουμε το ρόλο και τα γεωπολιτικά/ενεργειακά ενδιαφέροντα της χώρας μας για την ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, της Μέσης Ανατολή και της Βόρειας Αφρικής, ας εξετάσουμε τα αντίστοιχα ενδιαφέροντα άλλων κρατών, δυνάμεων και μεγάλων παικτών στην εν λόγω περιοχή.
- Η ΕΕ έχει άμεσο ενδιαφέρον για τις ενεργειακές εξελίξεις στην ΝΑ Μεσόγειο (και βέβαια στις χώρες MENA δηλαδή στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική), καθόσον θεωρεί ότι οι σημαντικότερες ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή, αποτελούν εν δυνάμει μια μεγάλη ευκαιρία διαφοροποίηση των πηγών και των οδών προμήθειας αερίου (άρα και μείωσης της μεγάλης εξάρτησής της από το ρωσικό αέριο), δεδομένου ότι το αέριο θα συνεχίσει να παίζει κομβικό ρόλο στην κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών και στις επόμενες δεκαετίες εν μέσω της πορείας μετάβασης προς μια οικονομία με λιγότερες εκπομπές άνθρακα. Στην κατεύθυνση αυτή η ΕΕ στηρίζει πλέον έμπρακτα πολιτικά και οικονομικά τόσο την προοπτική της κατασκευής του αγωγού East Med, όσο και την προοπτική της αξιοποίησης ή και της δημιουργίας νέας εγκατάστασης υγροποίησης LNG αν οι συνθήκες το επιτρέψουν (τιμές αερίου, ποσότητες διαθέσιμου αερίου, κόστη παραγωγής LNG κλπ.).
- Οι στρατηγικές επιλογές των ΗΠΑ υπό την ηγεσία του Προέδρου Τράμπ έχουν αρχίσει να γίνονται πλέον πιο ευκρινείς: οι ΗΠΑ επιδιώκουν να κάνουν πιο αισθητή την παρουσία και να αυξήσουν την επιρροή τους στις παγκόσμιες ενεργειακές εξελίξεις στηριζόμενες στην ισχύ και σε μια πιο επιθετική εξωτερική πολιτική. Ταυτόχρονα με το America First Energy Plan η διοίκηση Τραμπ, στηριζόμενη σε μια νέα αντίληψη για την εθνική ενεργειακή ασφάλεια και για το ρόλο της ενέργειας για την αμερικανική οικονομία επιδιώκει την μεγιστοποίηση της χαμηλού κόστους εγχώριας παραγωγής ορυκτών καυσίμων, αδιαφορώντας πρακτικά για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή (energy independence vs interdependence). Στη πράξη αυτό σημαίνει ότι οι ΗΠΑ δεν ευνοούν επιλογές ή ενεργειακά έργα που δεν βρίσκονται υπό τον απόλυτο έλεγχό τους ή μπορούν να αποβούν ενάντια στα συμφέροντά τους (βλέπε την προσπάθεια ματαίωσης της αξιοποίησης του

ορυκτού πλούτου Ιράν, την απροσδόκητη αντίδραση και κάθετη αντίθεση τους στην προοπτική περαιτέρω αύξησης της δυναμικότητας υγροποίησης LNG του πάλαι ποτέ φίλα προσκείμενου Qatar, που σαφώς υπονομεύει την προοπτική εξαγωγών σχιστολιθικής προέλευσης αμερικανικού LNG, την πρωτοβουλία των τριών θαλασσών (three seas initiative) που βέβαια δεν συμπεριλαμβάνει για τους ίδιους λόγους την ΝΑ Μεσόγειο κλπ. κλπ.). Κατά συνέπεια, οι ΗΠΑ δεν δείχνουν κάποιο ιδιαίτερο ενθουσιασμό για τις ενεργειακές εξελίξεις στην ΝΑ Μεσόγειο και MENA, με εξαίρεση την παλαιότερα εκφρασθείσα στήριξη προς τον εξεταζόμενο αγωγό από το Ισραήλ και την Κύπρο προς την Τουρκία, προοπτική που ενισχύει μεν το ρόλο του SGC που συνεχίζουν να στηρίζουν οι ΗΠΑ, αλλά όμως σήμερα δεν ακούγεται και πολύ, ενδεχομένως λόγω της ανεξέλεγκτης πολιτικής του Erdogan και της προσέγγισής του με τη Ρωσία).

- Αντίθετα η Ρωσία έχει εντείνει τα τελευταία χρόνια τις προσπάθειές της να αυξήσει την παρουσία και την ενεργή συμμετοχή της στις ενεργειακές εξελίξεις της ευρύτερης περιοχής, μέσω της στρατηγική συμμαχίας της με το Ιράν, τη συνεργασία της με την Τουρκία στον Turkish Stream και τον πυρηνικό σταθμό στο Ακούγιο, την συμμετοχή της Rosneft στην ανάπτυξη του κοιτάσματος Zorh και τη δραστηριοποίησή της στην ενεργειακή αγορά της Αιγύπτου και την προώθηση της ενεργειακής συνεργασίας της και με άλλες χώρες της Βορείου Αφρικής όπως πχ η Αλγερία, χωρίς να παραβλέπουμε την οικονομική συνεργασία της με την Κύπρο, το Ισραήλ και βέβαια την αύξηση της επιρροή της στη Λιβύη.
- Το Ισραήλ έχει καταφέρει να ανακαλύψει τα τελευταία χρόνια σημαντικά κοιτάσματα αερίου (με κυριότερα αυτά του Leviathan και του Tamar) που συνολικά ξεπερνούν τα 800 bcm και που προφανώς είναι υπέρ αρκετά όχι μόνον να καλύψουν με ασφάλεια τις ενεργειακές του ανάγκες, αλλά και να πραγματοποιήσει εξαγωγές. Επί του παρόντος ωστόσο, εξετάζονται διάφορες εναλλακτικές και δεν έχουν ληφθεί τελικές αποφάσεις ούτε από το Ισραήλ, ούτε από τις εμπλεκόμενες εταιρίες (Noble, Delek κλπ.).
- Η Αίγυπτος αναδεικνύεται ίσως ως η χώρα με την πιο σημαντικές εξελίξεις στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου. Η ανακάλυψη με τη βοήθεια της ENI του γιγαντιαίου κοιτάσματος αερίου Zohr των 850 bcm (περισσότερο από το σύνολο των κοιτασμάτων του Ισραήλ), ανοίγει τεράστιες προοπτικές για την αναβάθμιση του γεωπολιτικού ρόλου και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ υπό προϋποθέσεις μπορεί να αποδειχθεί καταλύτης για την ειρήνη, την σταθερότητα και την οικονομική συνεργασία των

χωρών της ευρύτερης περιοχής και όχι μόνον. Το μέγεθος του κοιτάσματος είναι τέτοιο που μπορεί να συμβάλλει τόσο στην κάλυψη των συνεχώς αυξανόμενων ενεργειακών αναγκών της Αιγύπτου, όσο και στην πραγματοποίηση εξαγωγών που θα αποφέρουν πολύτιμο συνάλλαγμα στη χώρα.

- Η Τουρκία ασφαλώς και συνεχίζει να διατηρεί για τον εαυτό της μεγαλεπήβολα ενεργειακά σχέδια και στρατηγικούς στόχους. Δεν εγκατέλειψε ποτέ τη στρατηγική της να μετατραπεί σε reseller φυσικού αερίου, ρόλος που βέβαια απορρίφθηκε από το σύνολο σχεδόν των ευρωπαϊκών χωρών με εξαίρεση την Ελλάδα που το έπραξε, έστω προσωρινά, στα πλαίσια μιας ορατής προοπτικής να μετατραπεί σε χώρα διαμετακόμισης αερίου προς την Ευρώπη, για να διαπιστώσει ωστόσο πολλές φορές την αναξιοπιστία της Τουρκίας να σεβαστεί τις συμβατικές της δεσμεύσεις, κυρίως σε ότι αφορά την ασφάλεια και το αδιάλειπτο του εφοδιασμού. Αυτό όμως που δεν κατόρθωσε η Τουρκία αναφορικά με το ρόλο της ως reseller φυσικού αερίου, το κατάφερε για τη δεύτερη επιδίωξή της για έλεγχο λόγω γεωγραφικής της θέσης σχεδόν όλων των εναλλακτικών και μη οδών μεταφοράς του αερίου από την Κασπία και τη Μέση Ανατολή και τη Ρωσία προς την Ευρώπη, ενώ επιπρόσθετα συνεχίζει να επιδιώκει την υλοποίηση και άλλων παρόμοιων έργων μεταφοράς αερίου προς την Ευρώπη πχ από το Ιράν, το Ιράκ, το Qatar, ακόμη και από την ΝΑ Μεσόγειο μέσα από την επικράτεια της. Ταυτόχρονα, η Τουρκία προσπαθεί με νόμιμα και μη μέσα να κάνει αισθητή την παρουσία της και σε έρευνες και upstream δραστηριότητες, ακόμη και σε αμφισβητούμενες περιοχές ή σε περιοχές που δεν της ανήκουν, για να γίνεται συχνά-πυκνά δέκτης έντονων διαμαρτυριών και κατηγοριών από τη διεθνή κοινότητα.
- Η Κύπρος επέδειξε κατά την τρέχουσα δεκαετία μια αξιοπρόσεκτη upstream δραστηριότητα. Στα πλαίσια μια καλοσχεδιασμένης ενεργειακής στρατηγικής, κατάφερε όχι μόνον να οριοθετήσει την Κυπριακή ΑΟΖ σε συμφωνία με το Ισραήλ και την Αίγυπτο, αλλά και με διεθνείς γύρους παραχωρήσεων να προσελκύσει ενεργειακούς κολοσσούς με τεράστια ισχύ και επιρροή να διεξάγουν έρευνες για την ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, που παρά τις απειλές και τη λυσσαλέα αντίδραση της Τουρκίας, οδήγησαν στην ανακάλυψη του αξιόλογου κοιτάσματος φυσικού αερίου της Αφροδίτης, ενώ οι έρευνες να συνεχίζονται και αυτή τη στιγμή που μιλάμε. Ή ανακάλυψη και κάποιου άλλου αξιόλογου κοιτάσματος, είναι βέβαιο ότι θα αλλάξει τα δεδομένα και τις προοπτικές αξιοποίησης των Κυπριακών υδρογονανθράκων, αφού θα διευρύνει τον αριθμό των εφικτών λύσεων που σήμερα περιορίζονται σε δύο:

είτε σε εξαγωγή του αερίου της Αφροδίτης προς την Αίγυπτο για να υγροποιηθεί στις εκεί αργούσες σήμερα εγκαταστάσεις υγροποίησης LNG, είτε να εξαχθεί προς την Ευρώπη μέσω του αγωγού East Med.

- Ας έρθουμε τώρα στα ενδιαφέροντα και το ρόλο της χώρας μας στα γεωπολιτικά και ενεργειακά τεκταινόμενα στην ευρύτερη περιοχή.

Κατ' αρχήν η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης που γειτνιάζει με την ΝΑ Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, έχει κάθε λόγο να ενδιαφέρεται για την επικράτηση της ειρήνης, τη σταθερότητα και την οικονομική συνεργασία με όλες τις χώρες της περιοχής.

Στον ενεργειακό τομέα ειδικότερα, οι επιδιώξεις τις χώρας μας καθορίζονται το τρίπτυχο των ακόλουθων στρατηγικών στόχων:

- Να διαφοροποιήσει όσο μπορεί περισσότερο τις πηγές και τις οδούς μεταφοράς της ενέργειας που έχει ανάγκη για να βελτιώσει την ενεργειακή της ασφάλεια
- Να εγκαθιδρυθεί ως ένας σοβαρός παράγοντας διαμετακόμισης ενέργειας προς την Ευρώπη και εάν είναι εφικτό ως ένας ρευστός κόμβος διαμόρφωσης των τιμών ενέργειας για ολόκληρη την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης
- Να συμμετέχει ενεργά σε πρωτοβουλίες για τη δημιουργία μιας ασφαλούς, ανταγωνιστικής και καλά λειτουργούσας περιφερειακής αγοράς ενέργειας στην ευρύτερη περιοχή

Στα πλαίσια αυτά η Ελλάδα είχε την πρωτοβουλία να σχεδιάσει και να προτείνει την ιδέα του αγωγού East Med, που μπορεί να μην έτυχε αμέσως θερμής υποδοχής, πλην όμως σήμερα αποτελεί ένα έργο ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, έχοντας μάλιστα εξασφαλίσει σημαντική οικονομική χρηματοδότηση από την ΕΕ για την ολοκλήρωση των μελετών εφαρμογής. Το έργο σήμερα αναπτύσσεται από την ΔΕΠΑ και την Ιταλική Edison.

Σε πρακτικό πολιτικό επίπεδο το έργο υποστηρίζεται από τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας, της Κύπρου, της Ιταλίας και του Ισραήλ.

Το έργο, που στοχεύει να μεταφέρει αέριο από τα κοιτάσματα της Κύπρου και του Ισραήλ στην Ιταλία μέσω της Ελλάδας (Κρήτης, Πελοποννήσου και Iigi Poseidon), μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία ενός νέου, ασφαλούς και καθ' ολοκληρίαν Ευρωπαϊκού διαδρόμου μεταφοράς φυσικού αερίου, συμβάλλοντας στην:

- ✓ Αναβάθμιση της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης και της Ελλάδας
- ✓ Διαφοροποίηση των πηγών και των οδύσεων μεταφοράς ενέργειας
- ✓ Μείωση της υπερβολικής εξάρτησης της Ευρώπης από έναν προμηθευτή αερίου, που σήμερα είναι η Ρωσία
- ✓ Διασφάλιση ανταγωνιστικών τιμών ενέργειας για τους ευρωπαίους καταναλωτές, λόγω της ενίσχυσης του gas-to-gas ανταγωνισμού

Τέλος, για την Ελλάδα η υλοποίηση του East Med θα επιτρέψει μελλοντικά και την μεταφορά δικού της αερίου αν είναι επιτυχείς οι σχετικές διαδικασίες που δρομολογήθηκαν ή που θα δρομολογηθούν στο επόμενο διάστημα.

Αθήνα, 25 Ιανουαρίου 2018

Σπύρος Παλαιογιάννης
Managing Partner
MEDGAS & MORE SERVICES LTD
Former CEO DEPA SA